

מבט על, גיליון 1025, 20 בפברואר 2018

ההימור של אנקרה: המבצע בעפרין וסכנת ההתנגשות עם כוחות אמריקאים

גליה לינדנשטראוס ואלדד שביט

המתיחות בין ארצות הברית לבין טורקיה בעקבות המבצע הטורקי 'ענף הזית' בעפרין, שבצפון-מערב סוריה, מביאה לשיאה את ההידרדרות שחלה בשנתיים האחרונות ביחסים בין שתי המדינות. בעוד היעד המרכזי של האסטרטגיה האמריקאית בסוריה ממשיך להיות מניעת חזרתה של המדינה האסלאמית לשטחים ששליטתה בהם חוסלה, טורקיה צפויה להמשיך ולחתור להשגת יעדיה מול הכורדים ביום שאחרי המדינה האסלאמית. מציאות רגישה ונפיצה תמשיך לאפיין את ההתנהלות של כלל הצדדים בצפון סוריה גם בחודשים הקרובים. הידרדרות נוספת, ובוודאי עימותים צבאיים בין כוחות אמריקאים לטורקיים, יקשו מאוד על ארצות הברית לממש את יעדיה בסוריה.

המבצע הצבאי שפתחה בו טורקיה ב-20 בינואר בצפון-מערב סוריה נראה כחלק מהמערכה הנרחבת יותר לעיצוב עתיד סוריה לאחר ההבסה הטריטוריאלית של המדינה האסלאמית. המבצע הטורקי הנוכחי, מבצע 'ענף הזית', הוא למעשה המשכו של מבצע 'מגן הפרת' שטורקיה ניהלה באוגוסט 2016, ואולם, בין שני המבצעים יש שוני: במבצע 'מגן הפרת' הטורקים כיוונו את מטרותיהם לאזור שבו עדיין לא הייתה נוכחות כורדית משמעותית. במבצע הנוכחי, לעומת זאת, הם פועלים באזור שהיה בשליטת הכורדים מאז 2012. במבצע 'מגן הפרת' המטרה המוצהרת הייתה פעולה נגד המדינה האסלאמית, אך טורקיה ניסתה בעיקר למנוע את איחודם הטריטוריאלי של הקנטונים הכורדים בצפון סוריה. במבצע 'ענף הזית', במיוחד אם יורחב גם לפעולות בצפון-מזרח סוריה, שואפת טורקיה להחזיר את הגלגל לאחור ולשלוט מהכורדים ניהול אוטונומי של הקנטונים שבשליטתם.

המבצע העצים את המתיחות ביחסי טורקיה - ארצות הברית סביב סוגיית התמיכה האמריקאית בשלוחה הסורית של ה-PKK, מפלגת האיחוד הדמוקרטי PYD, ובפרט הזרוע הצבאית שלה (YPG - היחידות להגנת העם), כחלק מכוחות סוריה החופשיים (SDF). הזרוע למתקפה הטורקית הייתה ההודעה של הקואליציה למלחמה במדינה האסלאמית על הקמת כוח גבול של כ-30,000 לוחמים שיתבסס על כוחות סוריה החופשיים. בעקבות הביקורת הטורקית, מזכיר המדינה האמריקאי, רקס טילרסון, הבהיר שלא יוקם כוח גבול, אך בבקשת התקציב של הפנטגון לשנת 2019 מופיע סעיף של 250 מיליון דולר למימון כוח כזה. ארצות הברית, אשר אינה מעוניינת לחזור על הטעויות שנעשו בנסיגת הכוחות האמריקאים מעיראק ב-2011, הייתה רוצה לראות את הכורדים כחלק מרכזי בכוח הגבול בצפון-מזרח סוריה כדי למנוע מצב שיאפשר התבססות מחדש של גורמים כדוגמת המדינה האסלאמית באזור.

מבחינת אנקרה, החשש הוא שכאשר תחול רגיעה במלחמת האזרחים בסוריה, ובמיוחד אם הכורדים יצליחו לשמור על חלק ממעמדם האוטונומי, צפון סוריה תהפוך לאזור שממנו יצאו פעולות נגד טורקיה. בכך ידמה המצב לשנות השמונים והתשעים של המאה הקודמת, כאשר בעידודו של משטרו של חאפז אל-אסד, ה-PKK השתמש בצפון סוריה כבסיס לפעולות טרור שבוצעו בשטח טורקיה. לאור אירועי עבר אלה ישנה תמיכה פנימית נרחבת בטורקיה למבצע 'ענף הזית'. היציאה למבצע משקפת בין היתר גם את חתירתו של נשיא טורקיה, רג'פ טאיפ ארדואן, למשוך אליו את המצביעים הלאומניים כדי להרחיב את בסיס התמיכה בו לקראת סבבי הבחירות הבאים שייערכו במדינה. ארדואן אף טען שהמבצע בעפרין יאפשר החזרת פליטים סורים ליישוב מחדש בסוריה. ההערכות הן שבעקבות מבצע 'מגן הפרת' הצליחה טורקיה להביא לחזרתם לסוריה של כמה עשרות אלפים של פליטים, אם כי המספר עדיין קטן ביחס ל-3.5 מיליון הפליטים הנמצאים בשטחה ושקרב לוודאי יישארו בה לטווח הארוך.

בעוד שדוברים אמריקאים הביעו הבנה ל"דאגותיה הביטחוניות הלגיטימיות" של טורקיה, הרי שהחשש בווינגטון הוא שהמאבק הטורקי במפלגת האיחוד הדמוקרטי יפגע במאמץ לבסס את האחיזה של כוחות סוריה החופשיים בשטחים שהיו בשליטת המדינה האסלאמית. אם אנקרה תממש את איומה ותפתח חזית נוספת, מזרחה יותר, לכיבוש מנביג', קיימת אפשרות קונקרטית כי תתרחש התנגשות בין יחידות של כוחות מיוחדים של צבא ארצות הברית הנמצאים באזור לבין כוחות צבא טורקיים. למרות שעיקר הרטוריקה השלילית מאנקרה מופנית כלפי ארצות הברית, יש להדגיש שמשטר אסד הוא זה המאפשר לכורדים לשמור על דרכי גישה לעפרין וכך מונע את הניתוק של המובלעת, וכן שהמתקפות האוויריות הטורקיות תלויות בהסכמה רוסית והן הופסקו לפרקים במהלך המבצע בעקבות דרישות ממוסקבה.

גם אם טורקיה תצליח במבצע הנוכחי להביא לסילוק הנוכחות של המיליציה הכורדית מעפרין, היא תעמוד בפני שתי אפשרויות בעייתיות - האחת, להישאר באזור לתקופה בלתי מוגבלת, והשנייה, שהאזור יחזור לשליטת משטר אסד. האפשרות הראשונה נושאת בחובה סכנה לעימותים חוזרים, בעוד השנייה תיצור לאנקרה דילמה לאור המאמצים שהשקיעה במשך השנים כדי להביא להפלתו של משטר אסד. מעבר לכך, האפשרות העתידית שמשטר אסד ישתמש בכוחות הכורדים נגד טורקיה היא בין הגורמים שהביאו את אנקרה לצאת למבצע מלכתחילה. לעת עתה נראה שהמבצע הטורקי הביא לכך שככל הנראה האפשרות שמשטר אסד יחזור לשלוט על האזור היא זו שמסתמנת כיותר סבירה, וזאת לאור הדיווחים על הסכם שגובש בין המשטר לבין ה-PYD.

המתיחות בין ארצות הברית לבין טורקיה בעקבות המבצע בעפרין מביאה לשיאה את ההידרדרות שחלה בשנתיים האחרונות ביחסים בין שתי המדינות. נראה כי למרות היותן בעלות ברית מסורתיות וחברות בנאט"ו, הפערים ביניהן בשורה ארוכה של סוגיות הלכו והתרחבו. בשיח המתקיים בין ההנהגות משתקף חוסר אמון גובר מצד הצמרת הטורקית, ובראשה הנשיא ארדואן, מהתנהלות ממשל טראמפ.

יתר על כן, המבצע הטורקי בעפרין הציף מעל פני השטח את התנגשות האינטרסים הקיימת כבר זמן רב בסוריה בין היעדים האמריקאים לבין האינטרסים הטורקיים. בעוד שהיעד המרכזי של האסטרטגיה האמריקאית בסוריה ממשיך להיות מניעת חזרתה של המדינה האסלאמית, הטורקים ימשיכו לפעול כדי לנצל את המציאות ביום שאחרי המדינה האסלאמית כדי להשיג את יעדיהם מול הכורדים. לפי שעה, למרות מאמצים אמריקאים (ביקורי היועץ לביטחון לאומי ומזכיר המדינה באנקרה), לא נראה כי מסתמן כיוון שיאפשר לגשר על פערים אלה. גם אם לבסוף יימצא פתרון זמני לסוגיית מנביג', הרי שעל ציר הזמן ההתנגשות בין יעדי שתי המדינות נראית בלתי נמנעת. יודגש כי המציאות הרגילה בשטח יכולה להתפתח לעימות צבאי בשטח בין כוחות אמריקאים לבין חיילים טורקים גם כתוצאה מטעות ולא דווקא ממהלך מכוון מצדם של הטורקים. אף אם המהלכים האחרונים של הטורקים חידדו בממשל האמריקאי את המתח בין המשך התמיכה בכורדים הסורים לבין הסיכון שבהסתבכות בעימות עם חברה בנאט"ו, בשלב זה לא נראה כי לצבא האמריקאי קיימת חלופה ליחידות להגנת העם הכורדים, שתוכל לשמש זרוע צבאית למימוש יעדיו בסוריה.

לסיכום, מציאות רגילה ונפיצה תמשיך לאפיין את ההתנהלות של כלל הצדדים בצפון סוריה גם בחודשים הקרובים. הידרדרות נוספת, ובוודאי עימותים צבאיים בין כוחות אמריקאים לטורקיים, יקשו מאוד על ארצות הברית לממש את יעדיה בסוריה, כפי שרק באחרונה הוגדרו על ידי מזכיר המדינה: לבסס יציבות בסוריה, להבטיח כי שטחה של סוריה לא ישמש בית גידול לארגוני טרור, ולקדם הסדרה פוליטית שתביא גם לצמצום ההשפעה האיראנית בסוריה. מבחינת ישראל, מתחים בין טורקיה וארצות הברית, והשפעתם השלילית של מתחים אלו על נאט"ו, עולים בקנה אחד עם האינטרסים הרוסיים והאיראניים. גם אם רוב האינטרסים הישראליים נוגעים למצב בדרום סוריה ולא בצפונה, צריך להתייחס למתרחש בסוריה כמכלול, שהרי אם יתפתח עימות אמריקאי-טורקי תתקשה ארצות הברית לבסס את השפעתה בצפון-מזרח סוריה ובכך עלולה גם להיפגע יכולתה למנוע מאיראן לקדם את יעדה ליצירת מסדרון לכיוון לבנון. מנגד, נוכחות טורקית מסוימת באזור עשויה לאזן במעט את ההשפעה האיראנית בסוריה. ייתכן וזו יכולה דווקא להיות התפתחות חיובית מבחינת ישראל.